

odpovědnosti. Tato morální výchova musí prolínat celým výchovným procesem od mládí a je určitou formou přípravy na stárnutí. Již dospívající mládež je nutno seznámit s tím, jaké fyziologické i psychické změny probíhají ve stárnoucím organismu, jak odlišně působí vztahy k sociálnímu prostředí ve stáří, jaké postoje je nutno zaujímat vůči změněnému chování starých lidí, atd.

V péči o staré lidi nelze spoléhat pouze na veřejné instituce, ale je třeba využít v daleko větší míře rodinných svazků a dále je rozvíjet i prohlubovat.

Problém starých lidí se stává závažným i v naší společnosti a nutí společenské orgány zabývat se touto problematikou. Teoretické koncepty sociální gerontologie jsou však u nás dosud nedostatečně propracovány. Taktéž nemáme dosud jasno v etických postojích, protože neexistují ani teoretické studie ani dostatečné množství empirických prací, které by ukázaly všechny společenské změny, jež se za podmínek socialismu promítají do života starých lidí, jakož i změny funkcí a rolí starých lidí a jejich hodnocení v rodině i ve veřejném životě.

Bibliografie

1. Domácí literatura:

František Bláha, *Prodloužení lidského věku*, Praha 1960.

Otto Korbelař — Josef Ambrož, *Výběrový gerontologický průzkum jednoho obvodu v Praze 10*, VÚSZ 1964.

Josef Ambrož, *Průzkum sociálních poměrů důchodců*, VÚSZ 1961.

Václav Lamser, *Některé aspekty životních podmínek důchodců—členů JZD*, VÚSZ 1966.

Ludmila Kolaříková, *Psychologické problémy v domovech důchodců*, VÚSZ 1966.

Bohumír Šmýd, *Sociální služby*, VÚSZ 1966.

J. Ambrož, *Výzkum možnosti prodloužování pracovní aktivity starších občanů*, VÚSZ 1967.

Bohdan Kaufman, *Orientační sociologický výzkum života obyvatel ve dvou vybraných domovech důchodců*, VÚSZ 1967.

2. Zahraniční literatura

G. H. Beyer, *Economic Aspects of Housing for the Aged*, University Ithaca 1961.

W. Donahue, *Housing the Aging*, Ann Arbor 1954.

R. J. Boeck, *Die städtebaulichen und wohnkulturellen Forderungen zum Problem des alternden Menschen in der Grosstadt Wien*.

L. Rosenmayr — E. Köckeisová, *Leben und Wohnen alternder Menschen in Heimstätten*, Wien 1960.

L. Rosenmayr, *Der alte Mensch in der sozialen Umwelt von heute*, Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie 1958.

James A. Birren, *Handbook of Aging and the Individual*, Chicago 1959.

P. T. Hansen, *Age with a Future*, Copenhagen 1964.

Paul Paillat, *Sociologie de la vieillesse*, Paris 1963.

Blume, *Alte Menschen in einer Grosstadt*, Göttingen 1962.

H. Firmberg, *Neue Ergebnisse auf dem Gebiet der Altenforschung*, Wien 1964.

Kurt Lang, *Forschung und Planung in der Altenhilfe*, Ratingen 1964.

Helmut Schelsky, *Die Paradoxen des Alters der modernen Gesellschaft*, Düsseldorf-Köln 1965.

Peter Townsend, *The Family Life of Old People*, 1957, 1963.

Peter Townsend, *The Last Refuge*, London 1962.

Peter Townsend, *The Development of Home and Welfare in East London*, London 1961.

Peter Townsend — Dorothy Wedderburn, *The Aged in the Welfare State*, 1966.

C. Tibbitts *Handbook of Social Gerontology*, Chicago 1960.

Elaine Cumming — William E. Henry, *Growing Old*, New York 1961.

Ernest W. Burgess, *Aging in Western Society*, Chicago 1960.

C. Tibbitts — Wilma Bonahue, *Social and Psychological Aspects of Aging*, New York 1962.

J. E. Birren, *Human Aging, a Biological and Behavioral Study*, Washington 1965.

L. P. Niebanck, *The Elderly in Older Urban Areas, Problems of Adaptation and Effects of Relocation*.

V. Schimmerlingová

Sociologie průmyslu

Profesor Birminghamské university P. Sargent Florence vydal spis *Economics and Sociology of Industry*, v němž — jak uvádí již v podtitulu — usiluje o „realistický rozbor vývoje“ (C. A. Watts & Co. Ltd., London 1964, str. 258). Klade váhu na spojení sociologického hlediska s ekonomickým, neboť podle jeho sudu určují hospodářský vývoj nejen hmotné zdroje a trhy a jimi daný způsob výroby, ale i rodina, třídní rozdíly, věkové rozdíly a rozvoj měst. Mezi obojími činiteli, ekonomickými a sociologickými, mezi tezí a antitezí dochází k rozporu vytvářejícímu celkovou situaci, překonanou teprve ve vyšším stadiu vývoje, představujícím syntézi.

V dosavadním vývoji průmyslu nalézá Florence devět tendencí: útek ze zemědělství, použití vědy, vzestup počtu administrativních a technických pracovníků, rozšíření trhů a zdrojů nabídky, diferenciaci, rozvoj měst, rozvoj velkopodniků, manažerství a zvýšení životní úrovně obyvatelstva. Tento vývoj sice přinesl lidstvu značný pokrok, trvají tu však veliké rozdíly mezi zeměmi kapitalistickými („nouveaux riches“) a rozvojovými: např. v r. 1957 činil podíl národního důchodu na hlavu v Pákistánu jen asi 2½ % tohoto podílu v USA.

Sepětí sociologie s ekonomikou se projevuje již v 2. kapitole, v níž si Florence všimá mezi určujícími rozvoj průmyslu a daných

možnostmi zaměstnávání žen (ve Velké Británii v první polovině našeho věku stoupl poměr zaměstnaných žen k počtu mužů jen z 41 % na 44,4 %, v USA z 22,7 % na 36,8 %), což souvisí s odlišnou úlohou ženy v rodině. V rozvojových zemích je ovšem procento zaměstnaných žen daleko nižší. Nižší mzdy žen uvádí autor v souvislosti s nižší organizovaností žen v odborech. Dále jsou meze rozvoje průmyslu a hlavně potřeby pohybu pracovních sil dány nízkou mobilitou žen a mladých lidí, vázaných rodinnými vztahy. Toliko ustavičná biologická obnova obyvatelstva, nástup mladých na místa starých, je příznivým faktorem průmyslové mobility.

Ve 4. kapitole věnuje autor pozornost tomu, jak sociologická koncepce člověka v průmyslu přichází do rozporu s koncepcí ekonomickou: souhlasně s Joan Robinsonovou a Eltonem Mayem zdůrazňuje „sociologické motivy“, např. touhu podnikatele získat jméno u obecnosti, ztotožnění se se zájmy podniku u manažera a působení pracovní skupiny na dělníka. Avšak na rozdíl od sociologů spatřuje Florence v kusové mzdě a vůbec v individuálních podnětech (oproti podnětům skupinovým anebo podílu na zisku) stále ještě největší vzpruhu ke zvyšování produktivity práce (str. 113n.).

V 5. kapitole *Ekonomie a sociologie průmyslového vedení* se Florence uchyluje zejména k politické sociologii, kterou zajímají mocenské vztahy uvnitř podniku. Rozdělení moci v podniku může vést v rodinných podnikcích ke vzniku jakýchsi monarchií, oligarchií nebo aristokracií. Demokracie se může vyskytnout nanejvýš v družstevnictví. Kde je kontrola v rukách držitelů balíků akcií, vzniká plutokracie, kde vládou manažerů, byrokracie, a kde technici, technokracie. Ztotožnění manažerů se zájmy podniků se nedá vysvětlit ekonomicky, ale sociologicky (loajálností k podniku). Problémy státního plánování jsou jiné v pokročilých zemích a jiné v rozvojových; v těchto jde o překonání nouze, v oněch o pořadí cílů. Sociologickým problémem je autorovi i určitá stagnace britského průmyslu, jemuž by mohlo pomoci zvýšení úrovně obchodního vzdělání a výchova k podnikavosti.

Zajímavá je i 6. kapitola pojednávající o industrializaci rozvojových zemí, za něž autor považuje země s ročním důchodem pod 500 dolarů na hlavu. I když se v těchto zemích vynakládá 90 % důchodu na stravování, trpí asi dvě třetiny lidí podvýživou (méně než 2 200 kalorií na hlavu v denním průměru). Výrobní oblasti vhodné pro tyto země nesmějí být náročné na kapitál, odborné síly (manuální i řídicí), zaměstnanost žen a musí vést k uspokojování základních lidských potřeb. Patří sem pekářny, konzervárny, tkalcovny, výroba nábytku. Rozvojovým zemím může pomoci rychlé vytvoření elity vzdělaných techniků a jiných odborníků, geologické a jiné průzkumy a rozvážnost při rozhodování o investicích. Přesto převažuje v autorově závěru pesimismus nad optimismem, k němuž dává podnět jen přírodní bohatství některých zaostalých zemí (olej, železo, zlato, káva, čaj, kakao, bavlna) a jejich

možnosti cizineckého ruchu. Více je krajů bez takových zdrojů, trpících kolísáním světových cen, bez přístavů, bez vzdělaných elit a bez řízené porodnosti. V zemích, které aspoň zčásti řídí svou porodnost (Japonsko, Izrael, Portorico), dochází k vzestupu životní úrovně.

V poslední kapitole autor zdůrazňuje význam sociologického výzkumu ve službách průmyslového rozvoje a spolupráce společenských věd. Tento výzkum se má opírat zejména o pozorování, izolaci jevů, používání priměřených ukazatelů (indikátorů), používání hledisek více oborů, jednotné názvosloví, koncepce i metody — tj. v angličtině o pět „I“: Induction, Isolation, Indication, Integration, Interpretation.

Základní dialektická koncepce Florencova, stavící proti sobě jevy hospodářské a sociologické, je jistě zajímavá; její slabinou však je, že všechny v úvahu vzaté jevy mohou být předmětem obou vědních oborů. Jde spíše o rozpor mezi některými hospodářskými požadavky, které přinášíme do společenského života zvnějšku, a určitou společenskou skutečností. Autor se opírá o názory a výzkumy různých sociologů, které zpravidla ani neproveruje, ani neprohlubuje. Proverky a prohloubení by potřeboval i autorův názor o větší působivosti úkolové mzdy na produktivitu práce. Rovněž nestačí vysvětlení zájmu manažerů o rozvoj jimi řízených podniků pouhým poukazem na jejich identifikaci. Postřehy týkající se rozvoje velkopodniků, státního plánování a rozvojových zemí, byť nevybočují z rámce všeobecných úvah, jsou zajímavé. Vývojovým tendencím průmyslu v socialistických zemích (až na několik bezvýznamných zmínek) není téměř věnována pozornost.

Avšak ani sociologie průmyslu západních zemí není pojata dosti komplexně. Hlavním nedostatkem knihy je buržoazně ekonomické zúžení předmětu. Autorovi je sice znám Marx i Mayo, avšak přece jen u něho převažuje zájem o vedení průmyslových podniků, a také pomoc rozvojovým zemím, jimiž se zabývá dosti obsáhle, chápe víceméně jako pomoc při ustavení technokratických elit. Průmyslový podnik sice nepojímá jako poměrně odtazité sociální systém (G. Briefs, Zd. Ullrich), ale jako sociální skupinu (podobně jako např. Z. Bauman), nicméně téměř zcela přehlíží dělníkovu osobnost a jeho uspokojení z práce a zdaleka nedoceňuje význam dělnického hnutí, o němž se zmiňuje na několika málo místech jen zcela letmo. Po této stránce jsou daleko správnější názory, jež zastávají jiní západní průmysloví sociologové, např. Francouzi G. Friedmann, J. — D. Reynaud, J. R. Tréanton, A. Touraine, L. Karpik aj., kteří spatřují hlavní předmět průmyslové sociologie především ve studiu chování dělníků.

Přes tyto výhrady jde o spis obsažný, informativní a zajímavý svým pojetím vztahu ekonomického a sociologického přístupu k rozboru hospodářské skutečnosti na jejich různých úrovních.

František Potužil